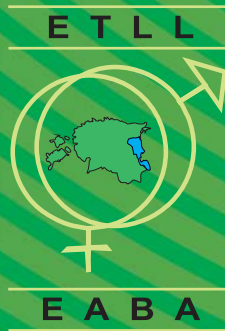
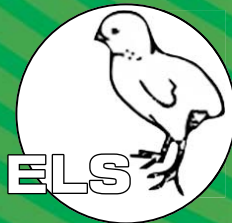

ANIMAL BREEDERS ASSOCIATION of ESTONIA

EESTI
TÕULOOMAKASVATUSE
I IIT

TÕUARETUSE ORGANISATSIONILISED UUENDUSED PRAEGU JA TULEVIKUS

Koostanud ja toimetanud Olev Saveli
Keeleliselt toimetanud Silvi Seesmaa ja Liisa Hansson
Fotod on avaldatud ETLi fotokogust

© Eesti Töuloomakasvatuse Liit ja autorid

ISBN 978-9949-9178-3-9

Kujundus ja trükk Paar OÜ

Sisukord

Lithuanian animal breeding institutions: current situation	4
<i>Arūnas Jurgaitis</i>	
Agricultural animal breeders' organizations in Latvia.....	6
<i>Ineta Lavrinoviča</i>	
Tõuaretus Eestis.....	11
<i>Toomas Kevvai</i>	
Euroopa Parlamendi ja Euroopa Nõukogu zootehnika määruse 5/2014 eelnõu	22
<i>Katrin Reili</i>	
Probleemid organisatsiooni kujunemisel 20 aasta jooksul	28
<i>Olev Saveli</i>	
Jõudluskontrolli teenus tulevikus.....	37
<i>Kaivo Ilves</i>	
Aretustöö korraldamise võimalused mittetulundusühingus.....	39
<i>Ell Sellis</i>	
Eesti Lihaveisekasvatajate Selts (ELKS) ja lihaveiste aretustegevus Eestis.....	46
<i>Aldo Vaan</i>	

Lithuanian animal breeding institutions: current situation

*Arūnas Jurgaitis
State Animal Breeding Supervision Service
under the Ministry of Agriculture*

The first animal breeding organizations – societies, associations, clubs as a breeding institutions, were established in 2001 – 2003 in Lithuania.

As of today, there are three dairy cattle breeders' organizations in Lithuania – Lithuanian Black and White Cattle Improvers' Association, Lithuanian Red Cattle Improvers' Association and Lithuanian Cattle Breeders' Association (Holstein). and one beef cattle breeders' association – Lithuanian Beef Cattle Breeders and Improvers Association.

The Lithuanian Pig Producers' Association is responsible for pig herd-book keeping. There are nine recognised horse breeders' associations in Lithuania: Lithuanian Heavy Draught Horse Breeders Association, Lithuanian Horse Breeders' Association, Lithuanian Trakehner Association, Lithuanian Arab Horse Breeders' Association, Zemaitukas Breeders' Association, National Racing Horse League, Lithuanian Trotters Sport Association, National Horseracing Club and Baltic Hanoverian Horse Breeders' Association.

Lithuanian Sheep Breeders' Association and Lithuanian Dairy Goat Breeders' Association are responsible for keeping respective herd-books.

Among the recognized breeders' organizations are also Lithuanian Fur Bearing Animal Association, and two societies for rabbit breeding. Lithuanian Endangered Farm Animal Breeders' Association is responsible for preserving genetic resources in Lithuania.

The number of registered and recorded dairy cattle has been in decline

over recent years. Yearly milk yield per cow has increased from 5,031 kg (219 kg fat, 170 kg protein) in year 2002-2003 to 6,766 kg (293 kg fat, 225 kg protein) in year 2012-2013. The number of purebred beef cattle has increased from 9,332 in year 2009 to 19,862 in year 2014.

The number of registered horses has increased from 8,325 in year 2010 to 17,210 in year 2014. The number of registered breeding horses is 6,600 in year 2014.

The percentage of pedigree breeding animals from the total number of farm animals is 46 %.

The membership of the recognized animal breeding institutions has grown from 225 to 376 between 2012 and 2014, while a decline in the number of new members can be observed (18 in year 2012 vs 4 in 2014).

The business and financial activities of the approved animal breeding institutions are rather limited, because the proportion of government funding to support herd and stud book keeping comprises around 65 % from the total revenue of the organizations.

Our future goal is to strengthen the operational capacity and financial capabilities of the breeding institutions, and increase their role in performance testing.

Agricultural animal breeders' organizations in Latvia

Ineta Lavrinoviča

Deputy Head of Livestock Production and Breeding Division

*Department of Agriculture,
Ministry of Agriculture Republic of Latvia*

Agricultural animal breeders' organizations

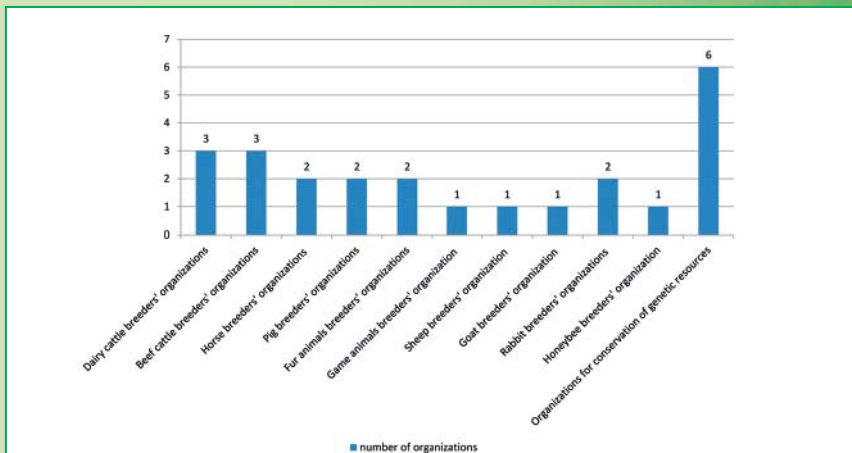
- In Latvia, 16 organizations have acquired the status of agricultural animal breeders' organizations.
- The status of an agricultural animal breeders' organization is granted by a commission established by the competent authority – Agricultural Data Center.
- Agricultural animal breeders' organizations perform the State administration's tasks associated with pedigree breeding.
- Agricultural animal breeders' organizations, upon performing the State administration's responsibilities, are functionally subordinated to the Agricultural Data Center.

Competence of animal breeders' organizations

- To develop, approve and implement:
 - pedigree breeding programs for farm animal species and breeds;
 - conservation programs for genetic resources;
- Keeping of herd-books and breeding registers;
- Verification of animal provenance;
- Systematization and maintenance of farm animal records;
- Assessment of the farms engaged in breeding of farm animals, and granting them the status of a breeding farm;
- Certification of sires; issuing certificates for semen, ova and embryos;
- Issuing certificates of provenance of pedigree animals, semen, ova and embryos;
- Representation of interests of agricultural animal breeders in the sphere of pedigree-breeding in Latvia and abroad;

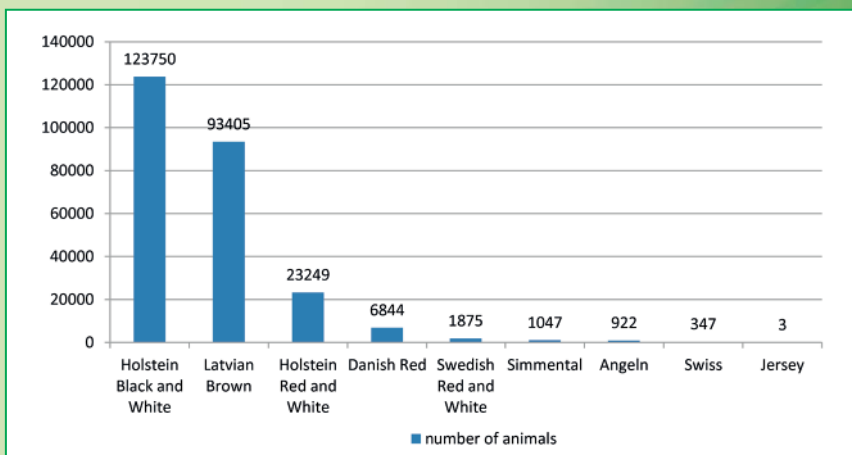
- Organization of breeding value determination events and auctions, and participation in exhibitions.

Number of organizations by the spheres of activity

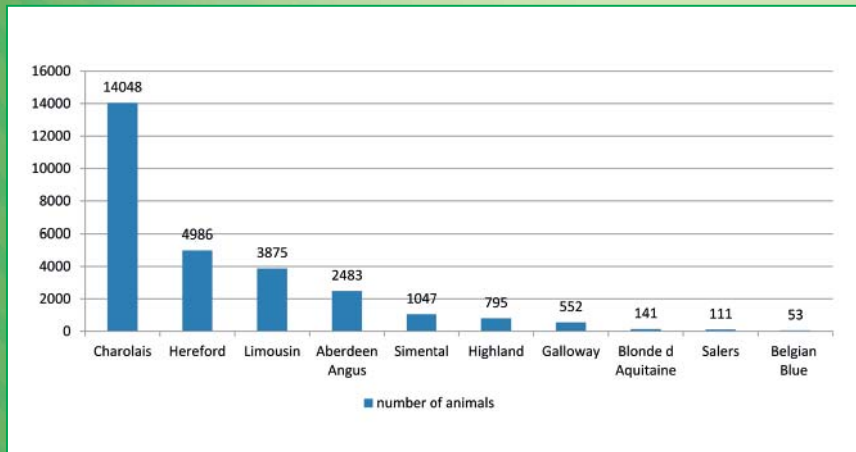
Breeds used in dairy cattle pedigree-breeding programs

- In the group of red breeds of cattle – Latvian Brown, Swedish and Holstein Red and White, Danish and German Red, Swiss.
- In the group of Latvian Holstein cattle – Holstein Black and White.
- Simmental and Jersey.

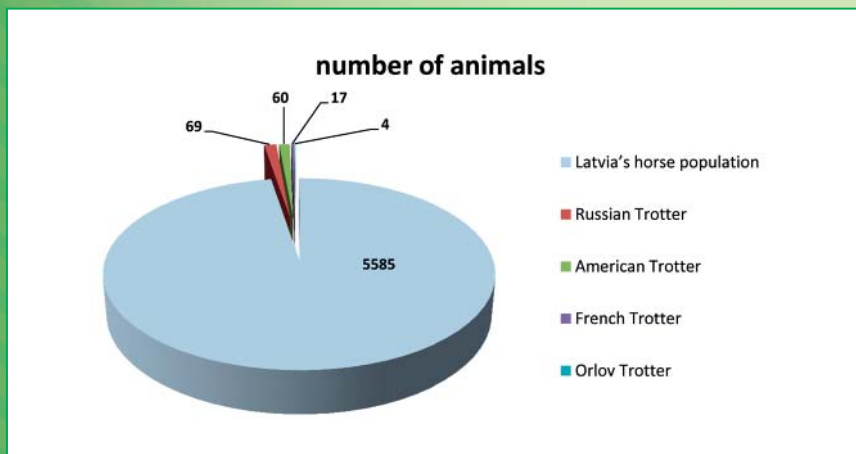
Breeds used in beef cattle pedigree-breeding programs

- In Latvia, the most widely raised breeds are Charolais, Limousin, Hereford, Aberdeen Angus, Simmental, Highland and Galloway.
- Salers and Blonde d'Aquitaine breeds of animals are also bred.
- In breeding herds of beef cattle, genetic material from Belgian Blue and Aubrac bulls is used.

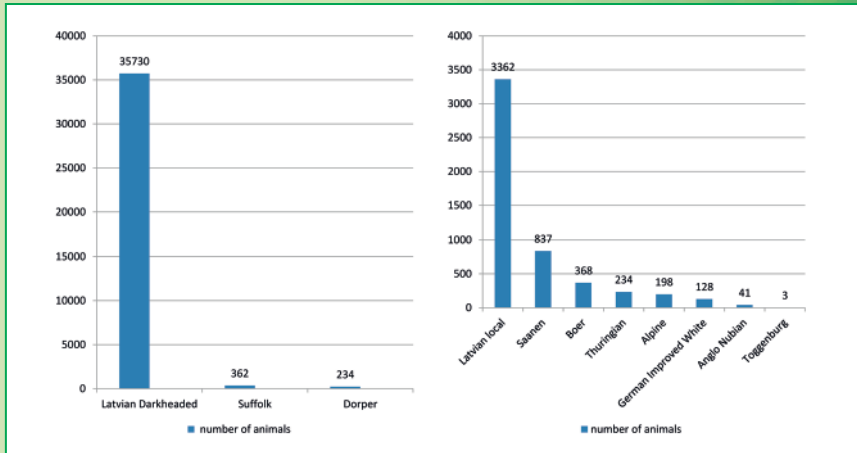

Horse breeds used in pedigree-breeding programs

- Latvia's horse population – Latvian sport horse.
- Racehorses bred in Latvia: Orlov, Russian, American and French trotters.

Breeds used in sheep and goat pedigree-breeding programs

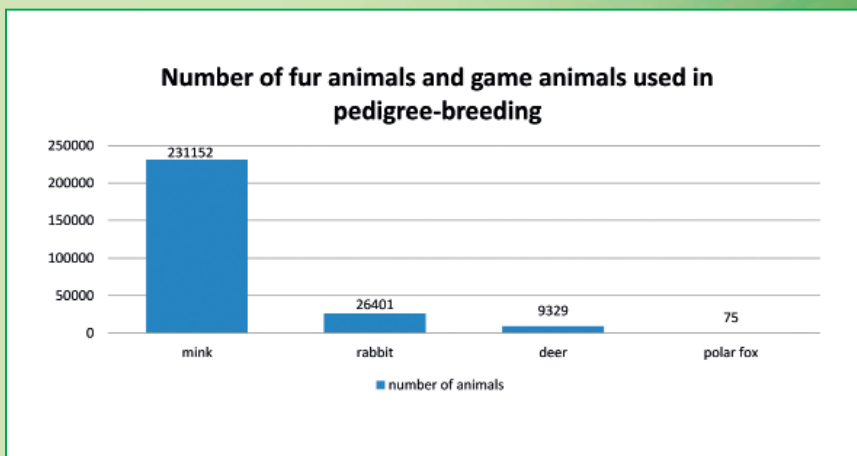

Pig breeds used in pedigree-breeding programs:

- Group of purebred animals – pigs of Landrace and Yorkshire breeds;
- In crossbreeds, pigs of Landrace, Yorkshire, Pietrain and Duroc breeds are used.

Pedigree-breeding also covers the following species of animals:

- Fur animals (rabbit, mink, polar fox)
- Farmed game animals (red deer, fallow deer)

Latvian pedigree-breeding programs for conservation of genetic resources

- Latvian Brown breed of cattle
- Latvian Blue breed of cattle
- Latvian Saddle Horse
- Latvian White pig breed
- Latvian Darkheaded sheep breed
- Latvian Local goat breed
- Latvian Local honey-bee breed

Problems encountered by pedigree-breeding organizations

- Lack of highly qualified experts in breeding organizations;
- Lack of cooperation between organizations;
- Insufficient awareness of farmers of the significance of pedigree-breeding.

Tõuaretus Eestis

*Toomas Kevvai
Põllumajandusministeeriumi asekantsler*

Eesti tõuaretuse viimase kahe aastakümne arenguloo on väga selgelt kokku võtnud emeritprofessor Olev Saveli oma artiklis „Tõuaretuse organisatsioon“. Artikli lõpulause sõnastab hea üldistusvõimega tõuaretuse organisatsiooni eesmärgi: Paari-kolme aasta jooksul jõuti kompromisslahenduseni – Eesti loomakasvatajaid teenindavad üleriigiliselt neile kuuluvad eraõiguslikud ühistegelised tõuaretusorganisatsioonid. (Viide diskussioonidele 1990ndate algusest.)

Nagu iga sellisel taseme üldistuse puhul, võib siingi kindlasti vaielda detailide üle, kuid samas on formuleering väga põhimõtteline ja mitut sisulist otsust sisaldav, mis on sellisena jõus ja aktuaalsed ka praegu.

Eestis on kaksteist tunnustatud aretusühingut. Eesti Tõuloomakasvatuse Liidu (ETLL) liikmeid on kokku kuus, viis nendest on tunnustatud ja üks tunnustamata aretusühing. Eesti Tõuloomakasvatuse Liitu ei kuulu seitse tõuaretusorganisatsiooni.

Tabel 1. Eesti Tõuloomakasvatajate Liit ja aretusühingud

ETLLi liikmed						Teised						
Eesti Tõuloomakasvatajate Ühistu (ETKÜ)	Eesti Maakarja Kasvatajate Selts (EK Selts)	Eesti Hobusekasvatajate Selts (EHS)	Eesti Lambakasvatajate Selts (ELaS)	Eesti Linnukasvatajate Selts (ELS)	Eesti Karusloomakasvatajate Aretusühing (EKAÜ) (tunnustamata)	Eesti Tõusigade Aretusühistu (ETSAÜ)	Eesti Sporthobuste Kasvatajate Selts (ESHKS)	Eesti Hobuse Kaitse Ühing (EHKÜ)	Eesti Ahhal-Tekiini Assotsiatsioon (EST-ATA)	Vana-Tori Hobuse Ühing MTÜ (VTHÜ)	Eesti Traaviliit	Jõudluskontrolli Keskus (JKK)

Kõigepealt tahaksin peatuda tsitaadi sõnadel, mis määratlevad tõuaretusorganisatsioonide eesmärgi – **Eesti loomakasvatajate teenindamine**. Ehk siis teiste sõnadega öeldes ja lähtudes põhimõttest, et klient on kuningas, peavad aretusorganisatsioonid selleks, et olla edukad ja jätkusuutlikud, arenema koos põllumeestega. Või veelgi enam – teadma ja ette nägema, millist aretusmaterjali vajab põllumees turukonkurentsipüsimiseks mitte ainult täna, vaid ka homme ja ülehomme. Põllumajandustootjad peavad loomulikult omakorda mõtlema, mida vajab turg, millised on kasutatavatest tuleviku loomapidamistehnoloogiatest tulevad nõuded ning mis on majanduslikult otstarbekas.

Loomulikult võib ka väita, et vajalikku tõumaterjali saab ju ka sisse osta, maailmas on tõumaterjali tootjaid küll. Samas on just Eesti tingimusi arvestav ning Eesti põllumajandussektori juhitud aretustegevus üks eduka ja tulevikunõudeid arvestava põllumajandussektori nurgakive. Loob ju aretusorganisatsioonides tehtav töö mitte ainult otseselt käegakatsutavat kvaliteetset järelkasvu karjades, vaid ehk veel olulisemana annab oma panuse sellesse, et on olemas kohapeal asjatundmine ja teadmine aretusmeetoditest, oskus aretusmaterjali hinnata ning sellega seotud oskusteabe arendamine.

Aretussektori edukuse näitajaks võib ehk pidada riigi tõulooma-kaubanduse netobilanssi. Kui veame tõumaterjali rohkem välja, kui toome sisse, siis võime olla kindlasti uhked oma aretuse ja tõuloomakasvatajate saavutuste üle.

Aretust on nimetatud kunstiks. Kahtlemata on selles omajagu tõtt. Samas, nagu kunstimaailmas on edukaid ja vähem edukaid kunstnikke, on ka edukaid ja vähem edukaid aretusorganisatsioone. Aretuskunstnike praktilise edu määrab siiski eelkõige turg. Ja paraku peab tõdema, et aretus ei ole asi iseeneses, vaid leiab oma õigustuse just turu kaudu.

1990ndate alul loodud organisatsiooni Tõuaretusinspektsiooni peadirektor Agu Kõöp tavatses tihti tsiteerida juhtimisõhimõtet, mille kohaselt juhtimine on isereguleeruvate protsesside suunamine meile soovitud suunas. Kes siis peaks juhtima isereguleeruvat tõuaretust? Mis puudutab produktiivloomade tõuaretust, kelle hulka kindlasti peaks arvama ka sporthobused, siis on selge, et siin on ja peab loomulikult olema juhtiv roll nende loomade kasvatajatel. Sõltub ju pikaajaline edu just aretuse tulemuslikkusest. Selleks on vajalik väga tugev side aretusorganisatsioonide tootmissektoriga ning Eestis on see küllaltki hea.

On siiski üks oluline erisus, kus riigil on ehk pea sama suur roll kui loomakasvatajatel, ning see puudutab neid tõuge, mis ühel või teisel põhjusel on hääbumas, kuid mille tõuaretus on oluline just nende geneetilise või ka ajaloolise väärtuse pärast. Päris hästi iseloomustab neid tõuge termin „ohustatud tõud“. Need on tõud, mis turujõudude meelevaldselt võivad üsna kiiresti kaduda. Samas on tähtis avastada nendes tõugudes ka varjatud turupotentsiaal. *Võib-olla ehk mõnevõrra ebakohane, aga siiski iseloomustav võiks olla nende võrdlemine vanade automudelitega, mis kunagi olid väga levinud, kuid uute mudelite tulles kaotasid oma populaarsuse. Kaotasid ka kiiresti oma järelturuväärtuse, kuni ühel*

hetkel üksikud säilinud eksemplarid leiavad uue elu kolleksionääride kogudes ja nende hind tõuseb oluliselt kõrgemaks nende algsest hinnast just nende harulduse tõttu.

Eestis on tänuväärset tööd teinud mitmed ohustatud tõugudega tegelevad aretusorganisatsioonid. Oma toe on sellesse tegevusse andnud ka maksumaksja kaudu riiklikud ja ELi toetused. *Nii nagu haruldaste autodegagi on lõputu vaidlus, kas need päris „õiged“ on vaid viimase krurvini originaalid või võiks panna vanasse keresse vähe värskema mootori, on erinevate suundade vahel erimeelsusi ka ohustatud tõugude aretuses.*

Põllumajandusloomade aretuse peamine eesmärk on saada aretuses võimalikult produktiivsed ja majanduslikult tasuvad tõud. Oluline on loomade produktiivsus, tervis ja vastupanuvõime haigustele.

Põllumajandusloomade aretamine on põllumajanduses olulisel kohal ja on põllumajandusvaldkonnas tegutsejatele sissetulekuallikas. Aretamise jaoks on kõige parem kasutada registreeritud geneetiliselt väärtuslike tõupuhtaid aretusloomi või ristandaretussigu. Aretusühingud on teinud järjepidevat tööd selle nimel, et edendada teatavate geneetiliste omadustega põhikarja tootmist, mis vastab kindlaksmääratud jõudlusstandarditele. Standardid võivad tekitada tõkkeid aretusloomade ja aretusmaterjaliga kauplemisel ja nende importimisel. Aretusühingute ja aretusettevõtete

osutatavate teenuste kvaliteet ja see, kuidas nad loomi hindavad ja klassifitseerivad, mõjutab otseselt turul olevate aretusloomade väärtust.

Peale üldiste eesmärkide on igal aretusühingul omad aretuseesmärgid, kuhu tahetakse aretustööga jõuda. See on tingitud sellest, et aretusorganisatsioonid tegelevad erinevate loomaliikide aretusega. Isegi sama liiki loomadel on erinevad aretuseesmärgid. Piimaveiste ja lihaveiste aretuse eesmärgid on juba erinevad. Nii on see ka lammaste puhul.

Riigi roll. Põllumajanduses ja üsna paljudes teistes majandusharudes on riigi roll kahetine. Ühelt poolt on riigi roll tagada aretusmaterjali turu läbipaistvus ja selge reeglistik materjaliga kauplemisel, teisalt tagada, et majanduses tihti prevaleerivad lühiajalised huvid ei tooks kaasa pikaajalist negatiivset mõju. Tõuaretuses on riigi otsese majandusliku sekkumise põhjenduseks, et väärtuslik geneetiline materjal säiliks ka siis, kui sellel ei ole otsest turgu (ohustatud tõud). Puudutades nn turu läbipaistvust ja ausat konkurentsi, on riigi rolliks tagada ühtsed nõuded aretusmaterjali tootmisel ja turustamisel. Kuna Eesti on osa Euroopa siseturust, on need nõuded loomulikult kooskõlas enamiku ELi seadustega. Eestis on peamiseks õigusaktiks põllumajandusloomade aretuse seadus.

Arvestades Eesti turu väiksust, mis ei pruugi sellisena olla piisav täiesti isetasuvate aretusorganisatsioonide edukaks toimimiseks, on lisaks eel-

nimetatule Eesti riigieelarvest toetatud ka nn tavaaretusorganisatsioone tõuraamatu pidamise ja jõudluskontrollikulude osalise hüvitamisega.

Ohustatud tõugu looma pidamise toetus ja põllumajandusloomade aretustoetus. Ohustatud tõugu looma pidamise toetuse eesmärk on tagada kultuuripärandi ja geneetilise mitmekesisuse seisukohast oluliste kohalike ohustatud tõugude – eesti maatõugu veise, eesti hobuse, tori hobuse (universaalsuund ja vana-tori suund) ja eesti raskevehobuse säilimine.

Eesti vuti toetamiseks ei ole maaelu arengukava vahendeid seni kasutatud, kuid tõug vajaks senisest enam tähelepanu. Tegemist on siiani ainukesel Eestis aretatud linnutõuga. Toetus aitaks tagada seniste säilitusaretuskarjade püsimise ja soodustaks uute teket ning tagaks seega kindlamalt tõu säilimise. Eesti vuttide populatsiooni suurus oli 2011. aastal 9500 lindu, seejuures tehakse individuaalset jõudluskontrolli 216 emasvutile. Jõudluskontrolli all olevaid emaslinde kasutatakse ühtlasi tõuaretuses ja järglaspõlvkonna saamiseks. Eesti maaelu arengukava (MAK) 2014–2020 eelnõus on plaanis hakata toetama ka eesti vutte.

Eesti maakarja toetusaluste veiste arv langes 2010.–2011. aastal võrreldes perioodi algusega, kuid 2012. aastast oli see taas tõusuteel. Toetatud eesti maakarja tõugu veiseid oli 2013. aastal 638 (tabel 2). Eesti tõugu hobuse ja eesti raskevehobuste toetusaluste loomade arv on järjepidevalt suurenenud. Tori tõugu toetusaluste hobuste arv on perioodi jooksul püsinud üsna stabiilsena.

Tabel 2. Tõuraamatusse kantud ohustatud tõugu loomade arv

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Eesti hobune	1600	1788	1850	2055	2181	2299	2401
Tori hobune	1300	1365	1371	1382	1390	1350	1340
(universaalsuuna populatsioon)	-	751	755	747	726	707	712
Eesti raskeveo hobune	210	223	251	283	325	331	350
Eesti maatõugu veis (TR registreeritud veised)	638	421*	688	667	678	730	638

* jõudluskontrollis olevad veised

Allikas: PMK

Ohustatud tõugu looma pidamise toetust maksti 2013. aastal 3118 looma eest 687 omanikule ja toetuse summa oli 591 673 eurot (tabel 3).

Tabel 3. Ohustatud tõugu loomade toetus

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Avalik kulu, eurot	448 588	471 473	512 841	522 931	549 144	567 736	591 573
Toetuse saajate arv	592	614	675	659	685	669	687
Ohustatud tõugu loomade arv	2 472	2 582	2 770	2 787	2 903	2 997	3 118

Allikas: PM, MAK 2007–2013 programmdokument, 2014; PRIA

Põllumajandusloomade aretustoetuse eesmärgiks on põllumajandusloomade aretustegevuse arendamise kulude osaline või täielik hüvitamine. Aretustoetust saavad taotleda aretusorganisatsioonid, keda on tunnustanud Veterinaar- ja Toiduamet.

Tabel 4. Aretustoetused aastatel 2005–2014

Ühing	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
EHKÜ	5682,4	5234,4	8014,5							
EHS	53252,7	46208,1	105639,6	100283,8	103805,3	156166,7	125127,8	141123,0	143444,1	149023,4
ELaS	17565,8	25291,8	57502,7	82406,7	77301,7	79029,4	87721,1	60060,1	83730,0	75373,4
ELS	20672,9	21018,0	31061,1	48717,5	48570,7	30668,9	33501,6	33233,0	33501,6	32841,9
EK Selts	14974,5	18346,5	35805,2	44699,8	45559,1	51994,7	60135,0	60312,5	61370,0	59137,1
ESHKS	23072,1	18195,6	36749,2	37508,5	43238,5	56424,9	72822,4	73710,6	77314,3	97681,5
Eesti Traaviliit	1942,9			1674,5		4067,6	8729,7	9629,0	6623,4	3122,3
ETKÜ	655452,3	653163,3	873462,6	841784,2	834531,8	862779,8	935400,8	957837,4	989780,6	1018711,2
ETSAÜ	166058,9	171199,5	257820,5	248978,4	253049,2	292569,9	316767,7	338067,5	601262,7	511310,2
EST-ATA								1686,7	2842,7	2612,4
VTHÜ										186,7
Kokku:	958674,5	958657,2	1406055,3	1406053,3	1406056,3	1533701,8	1640206,1	1675659,7	1999869,4	1950000,0

Allikas: PRIA

Põllumajandusloomade arv aastatel 2004–2013

Aastatel 2004–2009 veiste arv vähenes, aga alates 2009. aastast on see arv suurenenud. Kui 2009. aastal oli veiseid 234 700 (tabel 5), siis 2013. aastal oli veiseid juba 261 700, kusjuures veiste arvu kasvu on tinginud lihaveiste arvu suurenemine. Piimaveiste arv oli 2009. aastal 96 700 ja 2013. aastal 97 100.

Sigu oli 2013. aasta lõpu seisuga 360 000 (tabel 5). Võrreldes eelmise aastaga on sigu 4% vähem. Vähenemine oli tingitud sellest, et endiselt oli suletud Venemaale elussigade väljavedu, sealihha hinnatõus pärssis tarbimist ja toodetavad kogused ületasid siseturu vajadust ning põrsaste sündivus langes 2010. aasta tasemele (SA).

2011. aastal oli lambaid ja kitsi kokku 88 200 (tabel 5), see arv on viimase kümne aasta jooksul suurim. 2012. aastal vähenes lammaste-kitsede arv 81 400-ni ning 2013. aastal taas suurenes.

Tabel 5. Põllumajandusloomade arvukus (tuhandetes) aastatel 2004–2013

Aasta	Veised		Sead	Lambad ja kitsed	Hobused	Linnud
	kokku	piimalehmad				
2004	249,8	116,5	340,1	41	5,1	2183,0
2005	249,5	112,8	346,5	52,4	4,8	1878,7
2006	244,8	108,4	345,8	66	4,9	1638,7
2007	240,5	103	379	76,4	5,3	1477,6
2008	237,9	100,4	364,9	81,8	5,3	1757,3
2009	234,7	96,7	365,1	80,4	5,4	1792,2
2010	236,3	96,5	371,7	82,7	6,8	2046,4
2011	238,3	96,2	365,7	88,2	6,5	2032,9
2012	246,0	96,8	375,1	81,4	6,2	2170,9
2013	261,7	97,1	360	82,7		2042,1

Allikas: SA

Hobuste arvukus on viimase kümne aasta jooksul stabiilset tõusu näidanud. Väike langus oli 2005. aastal võrreldes 2004. aastaga, aga sealt edasi on olnud tõusev trend. 2012. aastal oli hobuseid 6200 (tabel 5).

Kodulinde oli 2013. aasta lõpuks 2 042 100 (tabel 5). 2010. aastast alates on lindude arv püsinud üle 2 miljoni piiri. 2013. aastal küll kodulindude arv vähenes, kuid jäi siiski suuremaks kui 2 miljonit.

2012. aastal oli liha tapakaalus 78 400 tonni ja liha eluskaalus 115 500 tonni (tabel 6). Piima toodeti 721 200 tonni ja munatoodang oli 179,5 mln. Võrreldes aastaga 2004 on villakogus märgatavalt suurenenud.

Tabel 6. Loomakasvatustoodang aastatel 2004–2012

Aasta	Liha eluskaalus, 10 ³ tonni	Liha tapakaalus, 10 ³ tonni	Piim, 10 ³ tonni	Munad, mln tk	Vill füüsilises kaalus, tonni
2004	109,2	71,3	652,4	230,9	82
2005	102,3	67,1	670,4	209	93
2006	106,5	69,4	692	183	120
2007	106,8	70,5	692,4	157,6	155
2008	111,3	74,6	694,2	146,5	151,1
2009	113,2	76	671	173,3	134
2010	111,7	75,4	676	181,9	154,2
2011	118,5	80,6	693	183,8	125,7
2012	115,5	78,4	721,2	179,5	138

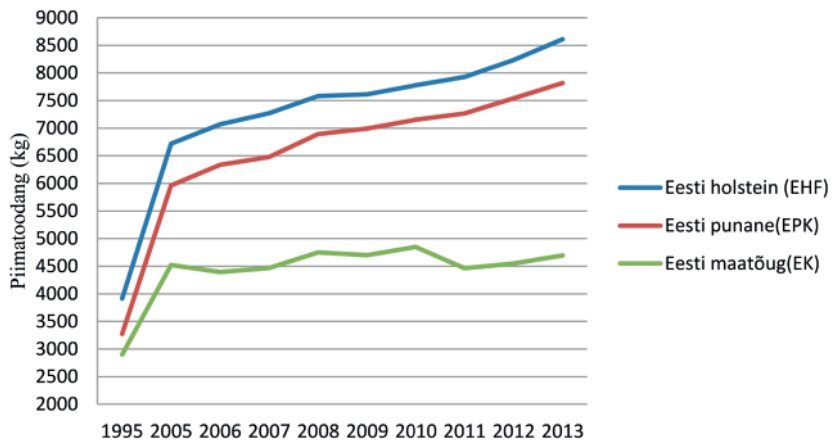
Allikas: SA

Piimaveiste jõudluskontrollis oli 01.01.2014 seisuga 764 karja ja 92 134 lehma, mis moodustab 94,9% Eesti lehmadest. Jõudluskontrolli Keskuse andmetel oli jõudluskontrollialuste lehmade 2013. aasta keskmine piimatoodang 8416 kg. Võrreldes 2012. aastaga on piimatoodang suurenenud 357 kg.

Eesti holsteini tõu keskmine piimatoodang oli 8611 kg ja eesti punasel tõul 7820 kg. Eesti maatõu keskmine piimatoodang oli 4697 kg (joonis 1).

Piimatoodang aastalehma kohta tõugude viisi

Joonis 1. Piimatoodang aastalehma kohta tõugude viisi

Allikas: JKK

Lihaveiste jõudluskontrollis oli 01.01.2014 seisuga 373 karja 27 299 veisega. Eelmise aasta algusega võrreldes on jõudluskontrollis olevate lihaveiste arv suurenenud 3792 veise võrra.

Kõige rohkem on jõudluskontrollis aberdiini-anguse tõugu (6931), seejärel limusiini (6289) ja herefordi (4924) tõugu lihaveiseid. Arvuliselt on suurenenud kõige enam aberdiini-anguse tõugu veiste arv, +1170, simmentali tõug +904 ja herefordi tõug +698 veise võrra.

Tabel 7. Lihaveiste jõudluskontrolli näitajad

Tõug		Sünnimass				200 päeva mass				365 päeva mass							
		Puhtatõulised		Ristandid		Puhtatõulised		Ristandid		Puhtatõulised		Ristandid					
		Arv	keskmine mass (kg)	Arv	Keskmine mass (kg)	Arv	keskmine mass (kg)	õõpäevane juurdekasv (g)	Arv	Keskmine mass (kg)	õõpäevane juurdekasv (g)	Arv	Keskmine mass (kg)	õõpäevane juurdekasv (g)			
Aberdiin-angus Ab	lehmikud	278	39	808	37	135	251	1062	70	251	1059	72	356	697	33	289	528
	pullikud	254	41	763	39	131	272	1155	80	264	1128	48	428	886	37	372	870
Hereford Hf	lehmikud	229	40	496	40	87	242	1008	62	235	968	89	301	434	15	308	678
	pullikud	208	43	518	42	57	256	1061	68	261	1085	48	324	582	25	384	884
Limusiin Li	lehmikud	183	41	800	41	16	227	907	88	247	1022	19	339	793	58	328	724
	pullikud	167	43	724	42	25	223	883	79	262	1093	32	363	818	73	393	863
Simmentali Si	lehmikud	138	42	418	40	60	270	1142	94	265	1116	15	364	760	57	328	485
	pullikud	133	44	437	43	61	278	1169	96	271	1140	17	332	780	33	408	784
šarolee Sh	lehmikud	85	43	240	41	28	263	1095	33	243	1001	2	403	740	42	353	611
	pullikud	104	46	259	43	47	279	1161	64	274	1146	13	489	1306	44	408	784

Allikas: JKK

Sigade jõudluskontrollis oli 01.01.2014 seisuga 32 seafarmi ja 14 758 siga. Lisaks farmidele on jõudluskontrollis Eesti Tõusigade Aretusühistu seemendusjaama 53 kultu. Võrreldes eelmise aasta algusega on farmides olevate sigade arv vähenenud 524 sea võrra.

Euroopa Parlamendi ja Euroopa Nõukogu zootehnika määruse 5/2014 eelnõu

Katrin Reili

Veterinaar- ja Toiduameti peadirektori asetäitja

Menetluse ajakava

- ELis Kreeka eesistumise ajal toimunud ja toimuvad töögruppide arutelud 19. märtsil, 4. aprillil, 23. mail ja 16. juunil
- Eelnõu menetlemine jätkub tõenäoliselt Itaalia eesistumise ajal
- Prognoos jõustumise osas 2016. aastal

Ekspertid ja kaasatavad partnerid

- Juhtiv ekspert: Katrin Reili, VTA
- Kaasatud eksperdid: Moonika Kaeramaa ja Sirje Jalakas PõM
- PõM toiduohutuse osakond, õigusosakond, VTA põllumajandusloomade aretuse ja turukorralduse osakond, impordi ja ekspordi osakond, loomatervishoiuosakond ja toiduosakond
- Sotsiaalpartnerid – 12 tunnustatud aretus-organisatsiooni ja Eesti Maaülikool

Eelnõu kohta arvamuse küsimine

- Sotsiaalpartneritele edastati eelnõu 28. veebr 2014 ja paluti tagasisidet 13. märtsiks
- 11. märtsil ETLI koosolek, kus vaadati läbi eelnõu kolm peatükki ja tehti ettepanekuid
- Eelnõu eesmärk

- PõM õigusosakond tegi ettepaneku artikli 15 kohta
- 7. mail ETLLi koosolekul tehti ettepanekuid eelnõu IV–VII peatükkide kohta

Eelnõu eesmärk

- Käesoleval ajal zootehnika valdkonnas ELis 7 direktiivi, 26 otseskohtalduvat otsust ja 1 määrus
- Õigusaktid vanad, alates 1977. aastast, 4 loomaliiki, vertikaalsed
- Ühtne määrus veiste, sigade, lammaste, kitsede ja hobuslaste liiduskauplemise ning nende liitu importimise suhtes kehtivate zootehniliste tingimuste kohta

Eelnõu struktuur

- Aretusühingute tunnustamine ja loetelu
- Aretusprogrammide heakskiitmine
- Aretajate ja aretusühingute õigused ja kohustused
- Tõuraamatusse kandmise alused ja struktuur
- Tõuaretamiseks heakskiitmine
- Jõudluskontrolli läbiviimine ja geneetiline hindamine
- Import
- Riiklik järelevalve
- Lisad:
 - ✓ aretusühingute tunnustamise kriteeriumid
 - ✓ aretusprogrammide heakskiitmise kriteeriumid
 - ✓ tõuraamatusse kandmise tingimused
- Jõudluskontrolli läbiviimise ja geneetilise hindamise tingimused veistel, sigadel, lammastel, kitsedel ja hobuslastel
- Euroopa Liidu referentskeskuste ülesanded
- Põlvnemistunnistuse sisu

Õigusaktide uuendamise motivatsioon

- Lissaboni lepinguga kooskõlla viimine
- 882/2004 uuendamine, zootehnika õigusaktid viia kooskõlla teistega
- Liikmesriikide üleste aretusorganisatsioonide koostöö reguleerimine

- Struktuuri muudatused, eraldi aretusühingute ja aretusprogrammide tunnustamine
- Aretajate ja aretusühingute õigused ja kohustused ning nendevaheliste vaidluste lahendamise kord

Kriitilised punktid

- Õiguslik vorm (määrus)
- Reguleerimisala piiratud, vaid zootehnika
- Aretusprogrammide tunnustamise eraldamine aretusühingu tunnustamisest
- Aretusühingute piiriülene tegevus
- Tunnustamisest keeldumine võimalik ainult geneetilise ressursi kaitseks
- Detailsed kontrollid kooskõlas 882/2004, liikmesriikide üleste aretusühingute tegevus ja pädevate asutuste koostöö
- Vaidlused lahendavad liikmesriigid, mitte Euroopa Komisjon
- Kloonimist ei reguleerita selle määruse eelnõuga
- Ei planeerita esitada määruses tõu mõistet

19. märtsi nõukogu

- Komisjon on püüdnud selle eelnõuga lahendada probleeme, mis on viimase 10 aasta jooksul tekkinud
- Meil on ühtne Euroopa turg ja seega ei tohi piirata kauplemist
- Liikmesriikide poolt aastate jooksul välja toodud probleemid peavad saama lahendatud
- Komisjon arvab, et sõna „tõug“ defineerimine tekitab probleeme juurde, ei soovita defineerida
- Uues eelnõus on kajastatud kõik kehtivad zootehnika õigusaktid
- Probleemiks see, et liikmesriikidel erinev lähenemine ja tõlgendamine
- Peale eelnimetatud viie loomaliigi ei hakka komisjon teisi loomaliike reguleerima

Reguleerimise ja -ala (artikkel 1)

- Geneetilised ressursid, aretusühingute tunnustamine, aretuseks tunnustamine reguleeritakse
- Kogu kompetentsus hindamiseks peab olema pädevatel asutustel

Mõisted (artikkel 2)

- Komisjon tegi koostööd EL õigusteenistusega. Definitsioone on limiteeritud arv
- Komisjon arvab, et mõiste „tõug“ peaks jääma tõuaretajate defineerida
- Liikmesriigid selle suhtes erinevatel arvamustel
- Eesti soovib eelnõus mõistete „originaaltõuraamat“ ja „paralleeltõuraamat“ defineerimist

Komisjoni vastused

- Aretusloomade populatsiooni arvu ei tooda eelnõusse
- Aretusühing peab oma võimekust pädevale asutusele tõestama
- Aretusprogrammist peab välja tulema aretuse eesmärk ja tõu kirjeldus
- Liikmesriigid tõlgendasid seadust erinevalt ja takistasid sellega ka kauplemist
- Paralleeltõuraamatu pidaja peab ise otsustama, millise originaaltõuraamatu nõudeid ta soovib täita
- Originaaltõuraamatul võiks olla kehtestatud maksimaalselt 6 printsiipi (nt aretuseesmärk jne). Näiteks lipiza hobune, 2 tõuraamatut Austrias, 1 Sloveenias jm. Lisaks on lipiza hobuste aretusorganisatsioonidel ka katusorganisatsioon
- Paralleeltõuraamatu pidaja teeb ise nendest printsiipidest lähtuvalt aretusprogrammi ja esitab pädevale asutusele tunnustamiseks

Artiklid 3 ja 4

- Aretusloomade ja aretusmaterjaliga liidus kauplemise ja nende liitu importimise suhtes kehtivad zootehnilised üldeeskirjad
- Aretusühingute ja aretusettevõtete tunnustamine
- Liikmesriikide tagasiside minimaalne, ei erine kehtivatest seadustest

Komisjoni kokkuvõte

- Arutelust ilmnes, et prioriteet on tõu definitsioon
- Mõisted „tõuraamatusse kantud“ ja „registreeritud“
- Kantud – tõuraamatu põhiossa ja sugulise kasutamise korral
- Registreeritud – sobivad sünnijärgselt põlvnemise alusel

4. aprilli nõukogu

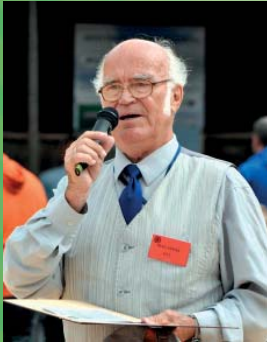
- Eelnõu artiklid 5–10
- Aretusühingute tunnustamisega seotud erand (artikkel 5)
- Tunnustamisest keeldumise aluseks jääb ainult 1 erand – kui see ohustab geneetilise ressursi säilitamist
- Kui aretusühing vastab lisa 1 tunnustamise nõuetele, siis peab pädev asutus ta tunnustama
- Aretusühingute tunnustamisest keeldumine (artiklid 6 ja 7)
- Keeldumise protseduurid peavad olema läbipaistvad ja esitatud selged tähtajad, millal mida tehakse
- Tunnustatud aretusühingud peavad olema veebilehel üleväl
- Keeldumise otsus tuleb edastada Euroopa Komisjonile
- Artiklid 8 ja 9
- Aretusühingute täidetavate aretusprogrammide heakskiitmine (artikkel 8)
- Aretusühingu tunnustamine eraldatakse aretusprogrammi heakskiitmisest
- Aretusprogrammi saab ettekirjutuse mittetäitmisel peatada kuni ettekirjutuse täitmiseni, kuid tunnustus jääb alles
- Aretusprogrammide peatamise info peab olema veebilehel üleväl
- Aretusühingut ei saa tunnustada, kui tal pole aretusprogrammi
- Aretusprogrammi heakskiitmine eraldi tuleb päevakorda, kui aretusühing tahab rakendada oma programmi teises liikmesriigis
- Teine liikmesriik saab keelduda aretusprogrammi rakendamisest, kuid ei saa tühistada teises liikmesriigis tunnustatud aretusorganisatsiooni
- Keelduda saab ainult zootehnilistel põhjustel
- Näiteks kui hobuste passide väljaandmine ei ole korras, siis saab peatada aretusprogrammi ja nõuda korrektsete passide väljaandmist ja pärast ettekirjutuse täitmist taastada aretusprogrammi tunnustus

- Selliste aretusprogrammide heakskiitmisest teatamine, mida täidetakse muus liikmesriigis kui liikmesriigis, kus aretusühing on tunnustatud (artikkel 9)
- Kui soovitakse teises liikmesriigis saada oma aretusprogrammi läbiviimiseks heakskiitu, tuleb programm tõlkida selle liikmesriigi keelde (vajalik pädeval asutusel otsuse tegemiseks)
- Liikmesriikide pädevate asutuste omavaheline suhtlemine täpsemalt kajastatud artiklis 61
- Iga liikmesriik tahab teada, mis tema territooriumil toimub, seetõttu ka protseduuride kooskõlastamine pädevate asutuste vahel
- Kui pädev asutus teeb keeldumise otsuse, siis teavitab komisjoni
- Tõuaretajate ja aretusühingute õigused ja kohustused (artikkel 10)
- Uue sisuga peatükk, kehtivas seaduses ei ole
- Eesmärk anda aretajatele õigusi, kuid samas kaitsta ka aretusorganisatsioone
- Aretaja võib taotleda aretusühingu liikmesust
- Aretusühing ei tohi keelduda aretajat liikmeks võtmast
- Aretajal on õigus kanda oma aretusloomad sobivasse tõuraamatu osasse
- Aretaja ise otsustab, millisesse tõuraamatusse ta oma sobivad aretusloomad kannab
- Aretusühingute liikmed peavad aretusprogrammi täitma

Kokkuvõte

- Zootehnika eelnõu määrusest on läbi vaadatud ja arutatud 10 artiklit 74 artiklist ning VII lisast
- Järgmine nõukogu 16. juunil

Probleemid organisatsiooni kujunemisel 20 aasta jooksul

*EMÜ emeritprofessor Olev Saveli
Eesti Töuloomakasvatuse Liidu president*

Riiklik aretusorganisatsioon sai tegutseda Eestis 40 aastat, sest Teise maailmasõja järel lõpetas nõukogude võim tõuseltside tegevuse. Asutati riiklikud tõulavad, mis töötasid põllumajandusministeeriumi allasutustena ja pidid ellu viima riigi poliitilist programmi. Suurim vastuolu seisnes selles, et tõulavad olid üheaegselt tõuaretustöö plaanijad, täideviijad ja kontrollijad. Sellest olukorrast väljatulek tekitas mitmeid probleeme. Esiteks polnud Eesti iseseisev, N. Liidust tulevat regulatsiooni kompen-

seeris tõuaretuse juhtfigureide teadlikkus, mis tulenes tihedatest kontaktidest Soome, Saksamaa, Taani, Hollandi, Rootsi, USA jt riikide aretusorganisatsioonide juhtidega. Oli selge, et on vaja määratleda funktsioonid, mida tõuaretuses peavad organisatsioonid täitma, ning jagada need riigi ja tõuaretajate vahel.

Ühistegevuse ideid kandsid ühiskondlikel alustel töötavad tõuaretusnõukogud, kuhu kuulusid liikmetena majandite esindajad, tõulavade töötajad ja teadurid.

Arusaadavalt olid sel perioodil üleminekuprobleemid, mida põhjustasid loomakasvatavate vähene teadlikkus ja aktiivsus või riiklike majandite, ka ELVI vastuseis kartusest kaotada oma tulutoovaid üksusi. Õnneks teati Eesti Vabariigi esimese perioodi aretusorganisatsioon, mida tuleks taastada.

Üle Eesti valmistuti erastamisprotsessiks, milleks asuti selgitama õigusjärglasi, kellel peaks olema eesõigus oma, vanemate või vanavanemate varasid tagasi saada. Kahjuks polnud võimalik tõestada, et loodavad aretusühingud oleksid sõjajärelsete seltside õigusjärglased, seetõttu polnud õigust riigilt nõuda kompensatsiooni või varasid tagasi. Olukord kujunes hoopis vastupidiseks, seltsidel tuli riigi käest varad tagasi osta. Moraalselt küll taastati 1989. aastal Eesti Maakarja Kasvatavate Selts ja Eesti Linnukasvatavate Selts, kuid riik ei kinnitanud juriidilist seost 1947. aastal likvideeritud seltsidega. Kõike tuli alustada majanduslikult uult tasemelt. Samaviisi taasasutati 1992. aastal Eesti Lambakasvatavate Selts ja Eesti

Hobusekasvatajate Selts. Omamoodi käitus Eesti Suurte Valgete Sigade Tõulava juhtkond, kes valis ühingu nimetuse, mille põhikiri sarnanes osaühingu nimetusega. Sellega sooviti luua mõne konkreetse isiku äriühing, kuid mitte ühistulist teenindust pakuvat aretusühingut. Alles mõne aasta pärast jõuti aretusühistu loomiseni.

Karusloomakasvatajate ühistegevus on sõltunud maailmaturu olukorrast. 1990. keskel konkureerisid veel kiskjaliste kasvatajad, nende asutatud Assotsiatsioon Eesti Karusnahk oli Eesti Tõuloomakasvatuse Liidu liige alates 1996. a jaanuarist, aasta lõpus võeti nimeks Eesti Karusloomakasvatajate Selts. Pankrotilaine kahandas nende tegevusvõimekust, esile kerkisid küülikute või tšintšiljade kasvatajad, ETLLi liikmeks on 2000. aastast Eesti Karusloomakasvatajate Aretusühing.

Hoopis keeruliseks osutus veise- ja seakasvatajate eraõiguslike aretusühingute asutamine, sest tegemist oli riigivaradega. Varalised probleemid olid seotud seemendusjaamade ja sigade kontrollkatsejaamadega. Prob-

leeme lisa asjaolu, et seemendusjaamad töötasid suurmajandites, Kehtna sigade kontrollkatsejaam kuulus Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria Teadusliku Uurimise Instituudi (ELVI) bilanssi. Omandisuhted muutusid keerulisemaks veel seetõttu, et riiklikes majandites oli alanud erastamisprotsess, vähemalt varade hindamine. Ekvivalendiks oli osak, mille väärtus sõltus ettevõtte summaarsest väärtusest. Seemendusjaamade varad (hooned, aretuspullid, sperma tagavara jm) olid kõrgelt hinnatud, sellest loobumine vajas selgitamist. Selleks kulus peaaegu paar aastat. Seemendusjaamade ja sigade kontrollkatsejaamade varade eraldamiseks suurmajandite koosseisust moodustati 1. jaanuaril 1992 kolm aretuskeskust: Kehtna nädissovhoostehnikumi varadest kaks (seemendusjaam ja sigade kontrollkatsejaam) ning Tartu nädissovhoosi varadest üks (seemendusjaam). Tartu seakasvatuse katsejaam jäi ELVI koosseisu. Aasta jooksul suudeti põhivarad lahutada.

Riiklike tõulavade varad kanditi üle 30. oktoobril 1991. a loodud Eesti Vabariiklikule Tõuaretusinspeksioonile, mis kuulus põllumajandusministri haldusalasse. Tegelikult läksid tõulavade funktsioonid inspeksioonile üle vaid tõuaretuse kontroll, tähtsamad tegevused nagu tõuraamatu pidamine, aretusprogrammi koostamine ja elluviimine ning osaliselt jõudluskontroll jäid aretusühistute kanda.

Emotsionaalselt olid huvitavad viimased tõuaretusnõukogude koosolekud, mis kutsuti kokku 1992. a lõpukuudel. Tõuaretusnõukogude töö

loeti lõppenuks, kinnisvarasid neil polnud ega seetõttu midagi ka jagada. Loomaomanikest liikmed talupidajad ja suurmajandite volitatud isikud asutasid Aretusühistu Eesti Punane Kari, Eesti Mustakirju Karja Aretusühistu ja Eesti Peekoni Tõugu Sigade Aretusühistu. Aretusühistud kanti äriregistrisse 1993. a alguskuudel.

Ja nüüd kerkisid üles esimesed tõsisemad rahalised probleemid, sest vastavalt seadustele pidid eraõiguslikud aretusühingud välja ostma aretuskeskuste varad. Algasid läbirääkimised Eesti Erastamisagentuuriga. Eesti 1992. aasta rahareformi ja turu avamise tulemusena suurenesid tootjahinnad mõnevõrra, aga väga järsult (kümneid kordi) suurenesid sisendite (masinad, energia, jõusööt jm) hinnad. Nii vaene oli Eesti põllumees ka kollektiviseerimise algusaastail, ja sellises olukorras miljonite kroonide kokkupanemine kuulus ulme valdkonda. Jäi ainus võimalus – võtta pangalaenu. Eelnesid pingelised läbirääkimised erastamisagentuuriga, sellele järgnes salastatud hinnapakumine. Kaks peaaegu võrdväärset veiste aretusühistut leppisid kahekordse erineva ostuhinnaga, seakasvatajatel läks kontrollkatsejaamaga soodsamalt.

Aretusühingul on omanike esindus (ühistul nõukogu, seltsil juhatus) ja kontrollorgan (revisjonikomisjon või revident) ning tööle võetud tegevtoimkond (ühistul juhatus). Omanike esindus koguneb vähemalt neli korda aastas, kontrollorgan vaid kord, aga tegevtoimkond on tööil iga päev. Vaatamata töölkäimise kordadele on õiguslik tähtsus eespool loetletud järjekorrale vastav. Aretusühingute struktuuride omavahelised probleemid võimenduvad isikute suhete baasil, vahel ka kogenematusel. Veel pole juurdunud kindel omanike esinduse esmane positsioon, tegevjuhil teisene, aga edumärke on märgata. Selles on lääneriikidelt eeskujuga võtta, suurematel üritustel esindab aretusühingut alati nõukogu/juhatusesimees.

Kui esimestel aastatel kuulus mõnes aretusühingus tegevjuht nõukogusse/juhatusse, siis nüüd oleme suutnud neid lahus hoida. Aga omanike esinduse koosseisu regulaarne muutumine on kaasa toonud lahkarmarusi tegevjuhi töö suhtes. Vähemalt kahel korral on olnud mõningane vastasseis omanike esinduse ja revisjonikomisjoni vahel.

Nõukogu/juhatuses valimised on üldjuhul kolme aasta tagant, ETKÜs lisaks volinike valimine. Viimaste valimisel lähtutakse regionaalsest printsiibist, kuid nõukogu või juhatuse valimisel ei peeta sellest alati kinni, kuid peaks. Kui igapäevatöös on vaja saada seisukohta põhimõttelistes

küsimustes, peaks nõukogu/juhatuse liige olema vahendajaks liikmete ja tegevjuhi vahel, mitte ainult osa võtma korralisest koosolekust.

19. augustil 1993 asutasid seitse tõuloomade aretusorganisatsiooni Eesti Tõuloomakasvatuse Liidu (ETLL) ning seda aastat loetakse taasiseseisvunud Eesti üleriigilise eraõigusliku ja ühistegelise aretusüsteemi algusaastaks. ELVIst eraldati 1993. a jõudluskontrolli andmetöötlusosakond ja piimaanalüüside labor ning moodustati nende baasil Jõudluskontrolli Keskus (JKK), mis jätkab ka praegu riikliku ettevõtena.

Piisavalt delikaatne on käsitleda probleeme suhetes riigiasutuste ja aretusühingute vahel. Esmalt tuleks nimetada ebaõiglast nõuet riigilt varade väljaostmiseks, sest soodsa spermahinnasüsteemi kaudu olid loomakasvatuseettevõtted ammu kinni maksnud seemendusjaamade ehitamis- ja eksploatatsioonikulud riigimajanditele. Analoogne olukord oli töötleva tööstuse ettevõtetega, kuid siin mängis olulist rolli kiire inflatsioonitaseme tõus kokkuostetud piima või elusloomade eest 3–4 kuud hilisema raha väljamaksmise tõttu. Seetõttu ühistuliste meiereide või tapamajade taastamine ebaõnnestus. Tõuaretajad olid järjekindlamad.

Vähemalt kahes aspektis tuleb tunnustada tolleaegset valitsust – põllumajanduse suurettevõtetel lubati osaleda erastamisprotsessis ja riigi eelarvest maksti igal aastal aretustoetust, samuti keskkonnafondi ohustatud tõugude toetust loomaomanikele. Nende abinõudeta poleks tänapäevast tõuaretuse organisatsiooni.

Kiita tuleb ka kontrollasutust (tõuaretusinspeksiooni või VTAd) – mõlemad osapooled on aretusühingute probleemide lahendamise käigus saanud targemaks. Probleemid on siin enamasti tekkinud kas liiga tugevate isiksuste või mõne kontrollori ebapiisava intelligentsustasandi või tähtsamate riigorganite surve tõttu. Tihti on aretusühingute kontrollimine ja kontrollaktidele vastamine muutunud tegevjuhtide töö põhisaks, jätmata piisavalt aega oma põhitööle.

Oleme väljendanud, võib olla ka liiga sageli, tõuaretuse põhimõtete mittetundmist ja sellest tulenevaid ebaadekvaatseid otsustusi.

Organisatsiooni struktuuri muutmise probleemid on kestnud kakskümmend aastat. Põhjused on olnud väga eripärased. Esmalt oli vaja ühendada jõud samasuunaliseks tegevuseks. See puudutas kõigepealt Aretusühistut Eesti Punane Kari (EPK) ja Eesti Mustakirju Karja (EMK) Aretusühistut. Kahe ühistu liitumise ettepaneku tegid Saksamaa eksperdid 1995. a, kuid selleni jõuti alles 2002. a jooksul. Paljuski oli probleem selles, kes kellega liitub, kuidas kujuneb juhtkonna struktuur. Õnneks olid jõudnud juhtpositsioonile isikud, keda aktsepteeriti mõlemalt poolt.

Omapärane oli seakasvatajate jõudmine Eesti Tõusigade Aretusühistu loomiseni. Oli näha, et kaks aretusühingut on liiast, sest liikmete arv oli väike, teenuste (kunstlik seemendus, kontrollkatsejaamad) maht aga suur. Samas Soome kapitalil põhinev Rakvere lihatööstus ostis ära EKSEKO, mis kujunes oma kinnise aretusmudeliga tõsiseks konkurendiks. Mõlemad aretusühingud arutasid korduvalt eraldi või isegi üheaegselt (1996. a kahel korral, ka 1997. a) samas hoones oma koosolekutel ühinemise ideed. Probleemiks jäi kas tulevase keskuse asukoht või isikute positsioon. Eesti Peekoni Tõugu Sigade Aretusühistu pidas läbirääkimisi EMK aretusühistuga ja liitumise tulemuseks oli Eesti Tõuloomakasvatajate

Ühistu (ETKÜ), mis kanti äriregistrisse 1998 oktoobris. Aga detsembris vahetasid nime suure valge sea kasvatajad – Eesti Tõusigade Aretusühistuks (ETSAÜ). Järgnes tõuaretusinspektsiooni „ratsukäik“, kui sea kasvatajate aretustoetus eraldati ainult ETSAÜle. Selle tulemusena suleti Kehtna seakasvatuse kontrollkatsejaam ja peekonikasvatajad liitusid ajapikku ETSAÜga. Peale jäi riigi raha ja tahe, mis selles olukorras lahendas seakasvatajate võimetuse otsustada. 2003. aastal peatas ETSAÜ oma liikmesus ETLIs, koostöö juhatusega on laabunud ja võtavad osa ühisüritustest.

Organiseeri(ma)tus pole seotud ühinemisega, vaid hoopis killustamisega, millega on tekkinud hobusekasvatajate aretusühingute paljusus. Täiesti seletamatu on, et mõne tuhande hobuse kohta on riik tunnustanud kuus aretusühingut, seega pooled Eestis. Eks hobune on alati olnud klassikaliselt ilus loom, suuruselt liider lemmikloomade hulgas, omadustelt ja võimetelt sobiv väga mitmesugusteks tegevusteks. Veelgi tundlikumad on hobusekasvatajad oma hobuste tunnustamise suhtes. Sealtekivad eri arvamused, mis kanduvad üle inimsuhetele. Sellele lisaks aretus- või keskkonnatoetus ja baas arusaamatuteks on loodud. Mis muud kui oma organisatsiooni loomisele. Tõuaretusinspektsiooni vastuseis Eesti Hobusekasvatajate Seltsi juhtkonna suhtes vallandaski tunnustamise rea, õnneks põllumajandusministeerium peatas selle ajutiselt, aga jätkub ka

tänapäeval isegi kohtute toel. Tegemist on enamasti nn kontraorganisatsioonidega, kus hobuste tõuline erisus polegi esmatähtis, vaid isikute erinevad taotlused.

Ja lõpuks globaliseerimise probleem Euroopa Liidu süsteemis. Tõuaretuse seadust pole oluliselt muudetud paarikümne aasta jooksul, kuid nüüd on ettevalmistamisel uus Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus „Aretusloomade ja aretusmaterjaliga liidus kauplemise ning nende liitu importimise suhtes kehtivate zootehniliste ja genealoogiliste tingimuste kohta“. Primaarne on kauplemise seadustamine, mitte tõuaretus. Aga tõuaretus on alati olnud pidev tegevus selle nimel, et uuendada põhikarja väärtuslikumate noorloomadega, väike osa jääb neist üle, keda saab müüa. Suurte liikmesriikide probleemiks aga ongi äritingimused või erinevad nõuded, mis võivad takistada nende vaba kauplemist igas riigis. Nõutakse riiklikku regulatsiooni tõuaretusseaduse kaudu, millega piiratakse eraõiguslike aretusühingute liikmete otsustusõigust. Seevastu uute aretusühingute tunnustamine muutub veelgi liberaalsemaks ja sellest keeldumise võimalus päris olematuks.

Kakskümmend aastat ühistegevust on kinnitanud põhimõtet, et esmalt tuleb põhjalikult diskuteerida funktsioonide üle, mida peab täitma riik ja mida eraõiguslik omaabiorganisatsioon. Eesti loomakasvatajaid teenindavad üleriigiliselt neile kuuluvad eraõiguslikud ühistegelised tõuaretusorganisatsioonid. Aga edasi?

Jõudluskontrolli teenus tulevikus

Kaivo Ilves,

Jõudluskontrolli Keskuse direktor

Jõudluskontrolli Keskus on oma süsteeme ja teenuseid arendanud alates 1993. aastast, mil Jõudluskontrolli Keskus loodi. Kui esimestel aastatel keskendus arendustegevus eelkõige süsteemi uuendamisele ja jõudluskontrolli teenuse kvaliteedi parandamisele, siis hiljem oleme tähelepanu pööranud sellele, kuidas muuta jõudluskontrolli teostamine loomapidajale mugavamaks ja pakkunud uusi teenuseid. Siinkohal tuleb märkida, et kõiki uuendusi ei tajutagi alati uue teenusena. Parim näide sellest on Vissuke, mis on pidevas muutumises ja pakub aina rohkem analüüse.

Teine suurem valdkond, mis on aastate jooksul täienenud, on geneetiline hindamine. 15 aastat tagasi pakkusime oma klientidele ainult piimatoodanguga seotud aretusväärtusi. Praegu on erinevate aretusväärtuste nimekiri juba väga pikk – lisandunud on udaratervis, välimik, taastootmine ja viljakus.

Üha enam pööratakse tähelepanu karja tervisele. Viimastel aastatel on Jõudluskontrolli Keskus pakkunud võimalust talletada loomade terviseandmed meie andmebaasis. Nii on soovijatel võimalus registreerida oma karjas esinenud haigusi, tehtud raviprotseduure ning kasutatud ravimeid. Piimalaboris saab juba 2010. aastast kindlaks teha ka mastiiti tekitavaid baktereid (Mastiit 16).

Samuti on laienenud teenust kasutavate loomapidajate ring. Lisaks piima- ja seakasvatajatele kasutavad Jõudluskontrolli Keskuse teenuseid lihase-, lamba- ja hobusekasvatajad.

Uute tehnoloogiate arendamine ja nende kättesaadavamaks muutmine esitab jõudluskontrolliorganisatsioonidele uusi väljakutseid. Kui 10 aastat tagasi sai piimaanalüüse teha ainult piimalaboris, siis nüüd saab teha mitmeid analüüse juba farmis kohapeal ja isegi lüpsmise ajal. Et püsida konkurentsivõimeline, vajab loomapidaja rohkem infot ja seda võimalikult kiiresti. Seetõttu peavad ka jõudluskontrolliorganisatsioonid oma teenuste arendamisel keskenduma selle olukorra lahendamisele. Kiire info vaja-

dus, karjade suurenemine ja erinevate lüpsiseadmete kasutuselevõtt on seadnud esikohale andmevahetuse korraldamise ja standardiseerimise. Üha tähtsamaks on muutunud küsimus, milliseid näitajaid on võimalik jõudluskontrolli piimaproovist analüüsida ja kuidas oma teenuseid lähtuvalt nendest võimalustest arendada. Paljudes riikides kasutatakse jõudluskontrolli piimaproove lisaks traditsioonilistele piimaanalüüsidele (rasva- ja valgusisaldus, karbamiidisisaldus ning soomaatiliste rakkude arv) ka mõningate haiguste diagnoosimiseks (paratuberkuloos, ketoos) või mastiiditekitajate määramiseks. Kui Eesti teeb alles esimesi samme ketokehade määramisel jõudluskontrolli piimaproovist, siis nii mõneski riigis on see teenus juba juurutatud. Samuti on olemas tehnoloogia tiinuse määramiseks kontroll-lüpsil võetud piimaproovist.

Kindlasti saab jõudluskontrolliorganisatsioonidel ja nende andmebaasides oleval infol tulevikus olema roll loomade heaolu hindamisel.

Aretustöö korraldamise võimalused mittetulundusühingus

Ell Sellis

Eesti Lambakasvatajate Selts

Lamba- ja kitsekasvatuse on Eestis olnud läbi aegade väiketootjate pärusmaa. 1930. aastal kasvatati 70% lammastest 15–20 hektari suurustes taludes, mis tolle aja määratluste kohaselt olid väiketalud (Piirsalu, 2006; Köstner, 1933). Riikliku registri andmetel moodustasid 2013. aastal väikesed lambakarjad, kus kasvas kuni 30 utte ja utt-talle, 77% kõigist Eesti lambakarjadest. Väiketootmise suur osakaal seab piirid sektori suutlikkusele spetsialiseeruda, muuhulgas ka aretustööle ning võimekusele pidada üleval (katus)organisatsioone. Teisest küljest on väiketootjate suur osakaal hea potentsiaal tööloomaturu arendamiseks. Kui luua lamba- ja kitse-

Võrumaa talleke

kasvatussektoris tingimused toodangu turustamiseks, siis tootja näeks, et toodangu realiseerimine on otstarbekas ja jõukohane ning tõenäoliselt tekib temas soov lisaks toetuste küsimisele ka müügitulu teenida. Kui teenitav raha sõltub tootmise efektiivsusest, siis ilmselt tekib vähemalt osal väiketootjatest soov tõhustada oma tootmist – aretustöö kontekstis suureneb esmalt huvi jõudluskontrolli, seejärel kontrollitud põlvnemise ja toodangunäitajatega loomade ostmiseks. Selles mõttes ei erine lamba- ja kitsekasvatuse veise- ja sea- kasvatusest. Suurenenud müügitulu ja stabiilse turu olemasolu loob võimaluse investeringuteks ning äratav seeläbi huvi nooremas põlvkonnas. Ka selles mõttes ei erine lamba- ja kitsekasvatuse ühestki teisest tootmisharust.

K. Rauba

Lambakasvatus on kogu maailmas huvitavas arengujärgus, umbes samalaadses kui veised mitusada, Eestis vähemalt 100 aastat tagasi. Oli ju kunagi inimkonna ajaloos periood, mil hinnati kõrgelt veistelt saadavat nahka, lisaks ka veise veojõudu, liha ja piima. Kas on tänasel päeval mõtet rääkida veisekasvatajatega tulust, mida annab toornahkade või pargitud nahkade müük? Koha, mida 200 aastat tagasi maailma tekstiili-tööstuste toorainena jagasid vill (33% maailma tekstiilitööstuse toorainest), lina (50%) ja puuvill (17%), on praeguseks endale saanud kunstkiud (47%) ja puuvill (45%). Villa osakaal on kõigest neli protsenti (Piirsalu, 2012). Eesti loomakasvatuses oli lammaste võidukäik 19. sajandi esimesel poolel. Villatööstused vajasid kodumaist lambavilla ja lambaid põeti kolm-neli korda aastas.

Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Selts asutati 1928. aastal. Seltsi ülesandeks oli edendada Eesti olude kohaselt lamba-, kitse- ja kodujänesekasvatust. Seltsi tegevus oli üleriigiline, juhatus Tallinnas (Liik, 1935). 1933. aastast alates tegutses selts uue nime all Eesti Lamba- ja Karusnahloomakasvatajate Selts (Liik, 1934). Küllap oli nimevahetuse taga soov väljendada selgemalt seltsi töö seotust küülikukasvatuse edendamisega. 1936. aastal asutati Karusloomakasvatajate Selts ning lamba- ja kitse-

Kihnu lambad

K. Kuusik

kasvatavate esindusorganisatsioon jätkas alates 1937. aastat oma tegevust Eesti Lambakasvatavate Seltsina (Saveli, 2006). Sama nime all selts ka Enhard Musto initsiatiivil 1990 taasasutati. 12. aprillil 1991 toimus Eesti Liha-Villalammaste Tõuaretusnõukogu ja Eesti Lambakasvatavate Seltsi ühine koosolek, mille tulemusena otsustati likvideerida tõuaretusnõukogu ja selle juriidilised liikmed astusid ELaSi liikmeteks (Vikat, K. jt 2013). Nüüd tegutseb Eesti Lambakasvatavate Selts (ELaS) mittetulundusühinguna, tegevuspiirkond on kogu Eesti, kontor asub Märjal Tähtvere vallas Tartumaal. Põhikirja kohaselt ühendab selts Eesti Vabariigi lamba- ja kitskasvatuse arendamisest huvitatud isikuid ning nende ühendusi. Seltsi eesmärk on liikmete toetamine nende tegevuses. Eesti Lambakasvatavate Seltsi taasasutamisest alates on seltsi liikmete hulgas olnud lammaste tunnustatud jõudluskontrolliga tegelejaid ja tootmiskarjade omanikke. Sellisel kujul sai selts ka tunnustuse aretusorganisatsioonina ning on seni ainus ametlikult tunnustatud lammaste aretusorganisatsioon Eestis. Lammaste ja kitsede aretustöö korraldamine ja juhtimine on meie põhikirjas fikseeritud tegevus.

Lammaste ja kitsede aretustöö korraldamist Eestis mõjutavad mitmed objektiivsed ja subjektiivsed tegurid. Objektiivsematest objektiivsemad

Lambakasvataja unistus

M. Simkin

on ehk aretussubjektid ise. Lammas ei saa suuruselt ja lihatoodangult kunagi võrdseks sea või lihaveisega ning kits piimaannilt lehmaga. Ka aastatel 1916–1928, mil lammaste arv Eestis ületas veiste ja sigade arvu, oli lambakasvatussaaduste osakaal põllumajanduse kogutoodangus samal positsioonil, mis praegu – tagapool veise-, sea- ja kodulinnukasvatusest (tabel 1).

Tabel 1. Lambakasvatussaaduste osakaal põllumajandussaaduste kogutoodangus

Aasta	Lammaste arv	Nende arv võrreldes (%)		Lambakasvatussaadused (%)	Allikas
		veistega	sigadega		
1922	744 937	+41	+173	5,2	Mägi, J. jt, 1933
1928	658 600	+1	+101	4,3	Mägi, J. jt, 1933
1931	478 550	–28	+48	2,9	Mägi, J. jt, 1933
1937	650 500	–34		4,0	Mägi, J. 1937; Piirsalu, 2006;
2010	82 700			0,9	Piirsalu, 2012
2014*	79 221	–70	–78	1,0 **	

* Loomade arvud PRIA registri andmetel seisuga 31. mai 2014

** Eesti maaelu arengukava (MAK) 2014–2020 eelnõu 22.05.2014 andmetel lihatoodangus

Kitsekasvatust on samal ajal kirjeldatud kui marginaalset. Toodanguarvud ei küüni üle selle piiri, et statistiliste andmete tõlgendajad neid oma kokkuvõtetes äragi tooksid.

Lambakasvatus on praegu Euroopa Liidu majandusruumis võrreldes teiste loomakasvatusharudega erinevas situatsioonis – lambaliha impordiarvud ületavad ekspordinäitajaid ning lambaliha toodetakse vähem, kui tarbitakse. Suurenevat huvi lambaliha vastu kogu maailmas prognoosib ka FAO (ÜRO Toidu- ja Põllumajandusorganisatsioon). Olukorras, kus Eesti ametlik statistika väidab, et oleme lambalihaga 100% isevarustatud, on toorainel turg olemas. Kusjuures turg, mis järjest rohkem eeldab sihipärast aretustööd tootmisahela esimeses otsas.

19. sajandi teisel poolel vajasid villatööstused endiselt villa, aga mitte enam kodumaist. Odav tooraine osteti Austraaliast ja Argentinast. Mõisates võeti suund liha-villalammaste kasvatamisele. Kalendrilisad, mis jagasid nõuandeid teiste hulgas ka lambakasvatajatele, tähtsustasid aga endiselt villatoodangut ja selle suurendamist kuni möödunud sajandi keskpaigani välja. Kuigi suurimaks tuluallikas lambakasvatajale kujunes juba 90 aastat tagasi lambaliha (Piirsalu, 2006), oli vill talumajapidamise oluline tooraine. Ametlik aretussuund möödunud sajandi keskpaigas oli liha-villalammaste, karusnahalammaste tõuraamatust ei saanud asja. Ideaalne tootmis- ja aretussuund lähtuvalt maailmaturu praegustest vajadustest peaks muutma lambakasvatuse ja selle arendamise tulutoovaks lihatoodangu suurendamise abil. Kusjuures lisandväärtuse ja kõrvalharuna peab säilima vill kui tooraine ning villa töötlemise ja väärindamise oskus. Selle teema kokkuvõtteks: aretussuunad muutuvad ajas; ilmselt kiiremini, kui aretustöö järgi saab tulla. Kui tegemist on mitmeotstarbeliselt kasutatava aretussubjektiga, on aretajatel keeruline eirata sellest tulenevaid vajadusi. Süvenemisel Euroopa riikide aretusalastesse eeskirjadesse/määrustesse on lihtne märgata, et lamba- ja kitsekasvatajad on ilmselt pujäänid paljudes piirkondades. Tundub, et võrreldes veiste, sigade ja hobustega on osad nõuded ja mõisted mitte nii selgelt defineeritud, jättes vabad käed täpsemaks otsustamiseks pujäänidele endile.

Mittetulundusühinguna toimimisel on ühe organisatsiooni jaoks omad eelised ja ka puudused. Suuresti väiketootjaid ühendav selts oli igati eetilise algatada mittetulundusühinguna, andes sellega liikmetele märku, et tegevuse eesmärk on põhikirjas fikseeritud ning selle kõrval kasumi teenimine ei ole eesmärk omaette. Mittetulundusühingutel on ligipääs sellistele rahaallikatele, mida äriühingud ei saa kasutada. Kord MTÜna registreeritud seltsil on raske pikaajalise toimimise järel, kui on tekkinud teatud kohustused, aga ka õigused, kogemused ja mõningased varad, ennast ümber korraldada teist tüüpi eraõiguslikuks organisatsiooniks. Paradoks seisneb selles, et kui MTÜ-l juhtub olema tegus periood, siis justkui oleks ka mida jagada ning mille peale hammast ihuda. Passiivne MTÜ ja tema rahaline seis tavaliselt enesele tähelepanu ei tõmba ja inimesi ei huvita. Sõnal „mittetulundus“ on omapärane kalduvus muutuda ühesuunaliseks. Kui vaadata lihtliikmena juhatuse poole, siis juhtub vahel, et rõhk on sõnaosal „mitte-“ – lihtliige ei pea mitte oma tegevusest tulu saama! Kujundlik väljend tõrvatilgast meepotis on siin täiesti

omal kohal. Vahel jäävad hoomamata vaid tõrvatilga tegelik väiksus ning meepoti avarus. Mittetulundusühingute seaduses fikseeritud juriidilised nüansid peaksid välistama korrupsiooni, aga teisest küljest loovad tugeva takistuse juhatuse liikme erialaseks aktiivsuseks.

Kui vaadata mittetulundusühingu toimimist nii, et nooleots on lihtliikme poole, on kerge tekkima küsimus „Mis ma seltsist kasu saan?“. Rõhk kandub mängleva kergusega sõnaosale „-tulundus“.

Lambakasvatajate selts ei ole ilmselt kunagi oma ajaloo vältel olnud hästi tasustatud suure töötajaskonnaga asutus. Väikeses organisatsioonis võimenduvad töötajate isiksuse omadused. See, et kogu info koondub väheste või üheainsa inimese kätte, on samal ajal seltsi, ka aretusorganisatsiooni tugevus ja nõrkus. Läbi aegade on lammaste ja kitsede aretustöö olnud rohkem või vähem entusiastlike eestvedajate või palgaliste aretuspetsialistide ja tegevjuhtide nägu. Mittetulundusühingute seadusesse on sisse kirjutatud demokraatlik olemus, mille kohaselt on seltsi liikmete üldkoosolekul päris palju õigusi seltsi elu kujundamisel. Samas on seaduses või konkreetse MTÜ põhikirjas kindlaks määratud ka juhatuse liikme suur, sageli keeruliselt tasustatav, vastutus. Sellest omakorda võib tuleneda liikmete vähene huvi juhatuse liikme vastutuse võtmiseks,

Oruveski lammaste hommik

A. Rohtvee

mis omakorda kindlustab võimaluse korraldada seltsi tööd pikkade aastate vältel ühetaoliselt, oluliste muutusteta. Stabiilse arengu perioodil tiksuvad mõned tegevused harjunud rütmis ja liiguvad korrastatuse suunas, aktiivse tegevuseta valdkondades probleemid aga kuhjuvad. Kui saabub aeg muutusteks, ununeb seadusest tulenev demokraatia ja seda tagavad sätted.

Väikesearvulise töötajaskonnaga organisatsioonis on rahaga kinni makstud töötundide arv piiratud. Kui palju sellest tööajast on täisväärtuslik, ei sõltu alati töötajast endast, vaid ka sellest keskkonnast, mille loovad koostööpartnerid või organisatsioonid, kes peaksid olema koostööpartnerid. Kui objektiivse pilguga kõrvalt vaadata, siis – ehkki juriidiliselt korrektselt kasutatud – on aretusorganisatsiooni jaoks sisuliselt kaduma läinud aeg, mil tema töötaja süveneb koostööpartneri esindajalt saabunud elektronkirja, milles palutakse edastada arvamus ELi õigusakti kohta, mis määrab vähese tähtsusega riigiabi jagamise võimalikkust liikmesriikides ELi järgmisel eelarveperioodil. Tegelikult soovitakse teada saada, kas Eesti aretusorganisatsioonid on valmis loobuma aretus- toetusest. Kui ei ole, siis miks.

Ei ole nüüd õige teha järeldust, et väikesi aretusorganisatsioone ei peaks kaasama aruteludesse. Küsimus on, kuidas seda teha. Sektori huvide eest seisjana oleme olukorras, kus igasugune kaasamine on parem kui kõrvale lükkamine, aga arutu kaasamine tapab meie suutlikkuse.

Kas on mõeldav, et Eesti Lambakasvatajate Selts oleks kunagi toetus- test sõltumatu aretusorganisatsioon? Lähitulevikus vaevalt – kui me ei saa ise otsetoetusi, siis saavad seda loodetavasti meie liikmed ning nende kaudu oleme toetustega seotud. Tootjaid ühendava organisatsioonina peaks seltsi koonduma info kitsaskohtadest sektoris. Ei ole vaja, et selts tegeleks aktiivselt igas valdkonnas. Oluline on, et tupikteed saaks avatud ning avajaid toetatud, kuni abivajadus on tuntav. Aretustöös saame suurendada võimalust aretajatel endil kaasa rääkida ning tegutseda nii, et kasvatajatel oleks suurem huvi jõudluskontrolliandmete kogumise ja edastamise vastu. Loomulik oleks, et paremad jõudlusnäitajad tagavad ka suurema sissetuleku oma toodangu müügist. Aretustöö koordineerimisel peame tegutsema võimaluste tekitajatena, mitte takistuste ehitajatena. Sama ootame ka oma koostööpartneritelt.

Eesti Lihaveisekasvatajate Selts (ELKS) ja lihaveiste aretustegevus Eestis

Aldo Vaan

ELKSi president

Aretajad

- Eestis lihaveiste tõuaretusorganisatsiooniks on ETKÜ <http://www.etky.ee/>
- Algselt tegeles lihaveiste aretusega aretusühistu Eesti Punane Kari (ühines ETKÜga 2003. a).
- Jõudluskontrolli läbiviija JKK <https://www.jkkeskus.ee/>
- Eesti lihaveisekasvatajate huve ühendab Eesti Lihaveisekasvatajate Selts (ELKS) <http://lihaveis.ee>

ELKSi loomine

- ELKS asutamiskoosolek 21.06.2000.
- Asutamisel oli seltsis kokku 8 liiget ja lihaveiseid oli sel ajal umbes 1000.

- ELKS esimene president oli Leino Vessart ja juhatuses Vallo Kruusimägi ning Aigar Suurmaa.

ELKS täna

- ELKSil praegu 349 liiget, juhatuses 9 liiget (juhatuses esindatud arvukamate lihaveisetõugude kasvatajad).
- Seisuga 01.01.2014 kasvatatakse Eestis 13 tõugu lihaveiseid.
- Lihaveiseid kokku 64 597 (30.05.2014).
sh ammlehmased 22 051 (30.05.2014).
- Arvukamad tõud (01.01.2014)

Hf	15 047	Ch	4021	Ab	14 387
Hc	3527	Li	11 929	Ba	2175
Si	5910				

ELKSi põhikirjalised tegevused

- Seltsi tegevuse eesmärgiks on lihaveiste kasvatamise ja aretamise populariseerimine, s.o
- liikmete huvides lihaveiste ja veiseliha turundustegevus;
- tõuaretusalase töö organiseerimine, aretusprogrammi koostamine, tõuraamatute pidamine ja tõutunnistuste väljaandmine lihaveisekasvatases, lihaveiste jõudluskontrolli läbiviimine;

- ürituste (kokkutulekud, õppereisid, näitused, seminarid jne) korraldamine;
- koostöö Eesti Tõuloomakasvatajate Ühistuga;
- osalemine rahvusvahelistes koostööprojektides ja fondides, fondide moodustamine;
- eeltoodud tegevustega seonduv info-, reklaami-, konsultatsiooni- ja koolitustegevus (max kuuekuused kursused).

Jõudluskontrolli andmed

Lihaveiste jõudluskontrolliga alustati 2000. a lõpus, lihaveiste jõudluskontrolli koordineerib alates 2005. a ETKÜ.

Karju	Kokku			Puhtatõulisi			Ristandeid		
	Vei-seid	Lehmi	Lehmi-kuid	Vei-seid	Lehmi	Lehmi-kuid	Vei-seid	Lehmi	Lehmi-kuid
381	29 657	10 885	11 166	9296	3295	3445	20 361	7590	7721

Jõudluskontrollialustest lihaveistest puhtatõulisi 31%.

Lihaveiste koguarvust puhtatõulisi 14% (peaks olla vähemalt 20–25%).

Seisuga 31.05.2014

Lihaveiste import 1995–2013

Tõug	1995	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2011	2012	2013
Hc		24			46	123	96	154	136	163
Ab		21	37	36	181	26	12	31	234	147
Si				16	6		111	176	206	97
Hf	5	2	42	22	2	17	42	29	135	182
Li			33	25	7	3	79	35	101	173
Ch		1	23	3	1	57	6	5	167	106
Ba			3		3		6	22	5	34
Bb					6			1		
Au							7	-		4
Ga					3			1	88	7
De								-		45
Kokku	5	48	138	102	255	226	359	454	1072	958

Lihaveiste aretusprogrammid

- Kuni 2013. aastani oli kõikidel lihaveistel üks aretusprogramm.
- Aretusprogrammid tõugude viisi kinnitati Eestis esmakordselt 2013. aasta veebruaris (Ab, Ba, Ch, Hc, Hf, Li, Si).
- Aretusprogrammide koostamisel osalesid ka lihaveisekasvatajad ja ELKS.
- 2013. a alustati lihaveiste geneetilist hindamist (läbiviija JKK).
- 2014. a on alustatud koostöös ETKÜ ja JKKga lihaveiste lineaarset hindamist.

Aretusprobleemid

- Kuna on olnud väga kiire veiste arvukuse kasv, siis kõik vähegi sobilikud loomad on kasutatud karja täienduseks.
- Jõudluskontrolli atesteeritud andmekogujateks on lihaveisekasvatajad.
- Lihaveiste aretusväärtuse hindamise eelduseks on, et võimalikult paljudel loomadel on JKKs registreeritud sünnimass, 200 päeva mass ja 365 päeva mass. Samuti on oluline, et kirja saaksid tapatulemused, s.o rümba mass, lihakus SEUROP-süsteemis ja rasvasusklass.
- Praegu on neid andmeid veel üsna vähe ja seetõttu Eesti lihaveiste baasilt pullide geneetilise hindamise usutatavat tulemust on keeruline saada.

Loomakasvataja ongi aretaja!

- Aretusega tegelevad valdavalt loomakasvatajad ja seda teeb igaüks ise, lähtudes oma teadmistest, kogemustest, võimalustest.
- Pulli valikul kasutatakse tihti ETKÜ lihaveisekasvatuse aretusspetsialisti abi.
- Järjest enam hakkavad kasvatajad aru saama lihaveiste geneetilise hindamise vajalikkusest – üha enam kaalutakse loomi, edastatakse JKKle tapaandmeid.
- Geneetilise hindamise andmed võimaldavad kasvatajal teha paremaid otsuseid oma karja tulukuse suurendamiseks.
- Aeg ammlehma paaritamisest järglase geneetilise hindamiseni tema järglaste järgi on üsna pikk, vähemalt 4–5 aastat!

Tõuklubid 1

- Konkreetse tõu kasvatajad on koondunud tõuklubidesse, mis tegutsevad ELKSi koosseisus.
- Hf, Ch, Li, Ab ...
- Tõuklubid loodi 2013. a, s.o aasta tagasi.
- Lisaks tegutseb iseseisva organisatsioonina MTÜ Šoti Mägiveis (ELKSi liige), asutatud 24.03.2008.

Tõuklubid 2

- Tõuklubide eesmärkideks on konkreetse lihavesetõu tutvustamine, populariseerimine, loomade eksponeerimine põllumajandusnäitustel.
- Tõuklubide tegevusega on aktiveerunud vastavat tõugu lihavesiste kasvatajate omavaheline infovahetus. Näiteks: kes, miks ja millist pulli kasutab. Samuti vahetatakse infot, kust ja milliste pullide spermat kunstliku seemenduse jaoks tuua jne.

Tõuklubid 3

- Tõuklubide eestvedamisel loodetakse esmakordselt Eestis jõuda lihaveiste vissivõistluseni Jäneda talupäeval 2014. aasta suvel.
- Tõuklubide kokkusaamistel külastatakse tavaliselt vähemalt ühte farmi, kus kasvatatakse vastavat tõugu lihaveiseid.
- Igal kokkusaamisel on olnud ka üks teema, mida rohkem arutatakse (näiteks: ammede söötmine, noorkarja jõudlusandmed, vasikate kõhulahtisus, veisesingi valmistamine jne).

MÄRKUSED

A series of 25 horizontal dotted lines for taking notes.

ISBN 978-9949-9178-3-9

9 789949 917839